

MÜTƏŞƏKKİL CİNAYƏTKARLIQ VƏ AZƏRBAYCAN QANUNVERİJİLİYİ

İBRAHİM BABAYEV

Azərbaycan Respublikası Milli Məjlis Aparatının İnzibati və hərbi qanunverijilik şöbəsinin baş məsləhətçisi

Jəmiyyətimizdə mütəşəkkil jinayətkarlığın varlığının etiraf edildiyi bir dövrdə qanunverijiliyin vəzifəsi hüquqi mübarizə tədbirlərinin hazırlanması, hüquq-mühafizə orqanlarının vəzifəsi isə bu və ya digər qanunverijilik aktı normalarının konkret əməllərə düzgün tətbiqidir.

Əgər əvvəllər biz cinayətin bir qrup şəxs tərəfindən əvvəljədən əlbir olmaqla törədilməsi haqqında danışırıqsa artıq Azərbaycan Respublikasının mövcud jinayət qanunverijiliyinə mütəşəkkil jinayətkarlıq anlayışı məlumdur. Lakin jəmiyyətimizin bu gün qarşılaşdığı problem mütəşəkkil jinayətkarlıqla mübarizənin səmərəliliyini artırmaq üçün qanunverijiliyin təkmilləşdirilməsini və əməli işçilərin ixtisas cəviyyəsinin yüksəldilməsini tələb edir. Jinayətkar təşkilatlar və ya birliklərdən söhbət gedəndə tək-cə konkret jinayət əməlini törədərkən səylərin birləşdirilməsi deyil, həm də ümumi hərəkət proqramı, məqsədlər, vəzifələr və ümumi davranış normalarının hazırlanması nəzərdə tutulur. Bu jinayətkar qruplaşmalar, bir qayda olaraq, geniş maddi imkanlara və əmlaka malik olur. Onların fəaliyyəti mövcud jinayət qanunverijiliyinə əsasən jəzalandırılmaqla bilən konkret jinayət çərçivəsindən kənara çıxır. Bu halda birliyin müxtəlif üzvlərinin fəaliyyətinin koordinasiyasına, ümumi hərəkət xəttinin, strategiyasının, taktikasının hazırlanmasına, digər birləşmə və qruplarla qarşılıqlı əlaqələrin xassəsini müəyyənləşdirməyə ehtiyaj yaranır. Bununla yanaşı jinayətkar qruplaşma üzvlərinin yaşayış, nəqliyyat və digər vəjib şəraitlə təmin edilməsi ilə əlaqədar funksiyaların ayrılması hallarına tez-tez rast gəlinir.

Jinayətkar fəaliyyət mürəkkəb olduqca onun yaratdığı təşkilatlar nəinki dövlətin qayda-qanunun təmin edilməsi səylərinə qarşı durur, hətta şantaj və fiziki məhv etmə yolu ilə onlara nəzarət etməyə çalışırlar.

Jinayətkar təşkilatın bu səviyyəsində söhbət bir təşkilat kimi jinayətkar birliklə, həm də onun çoxşaxəli fəaliyyəti ilə mübarizədən getməlidir. Jinayətkar qrupun konkret jinayət törədən üzvləri üçün hüquq-mühafizə orqanlarında aparılan işin istintaqına təsir etmək, xarici pasport alaraq xarijə getmək və s. o qədər də asan deyil. Jinayətkar birlik üçünsə bu, problem deyil. Mütəşəkkil jinayətkarlıqla mübarizə bölmələrinin vəzifəsi jinayətkar birliklərin aşkar və ifşa edilməsidir. Bu birliklərin səjjiyyəvi xüsusiyyətlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

Şmövjudluğun davamlılığı və müddəti;

Şjinayətkarlıq fəaliyyətinin proqramlaşdırılması;

Şmaksimal gəlirin əldə edilməsi məqsədi;

Ş konkret jinayətin törədilməsində iştirakla ümumi təşkil olunmuş fəaliyyətin eyni vaxta düşməməsi məqsədilə funksiyaların müvafiq surətdə bölüşdürülməsi;

Ş müəyyən davranış normaları və onlara tabe olma sisteminin mövjudluğu.

Bu gün jinayətkar mühitin müəyyən strukturu bərqərar olmuşdur. Bu strukturun mənzəqaları aşağıdakılardır:

Ş müəyyən ərazidə ümumi jinayətlə məşğul olan mütəşəkkil qruplar;

Ş bundan başqa iqtisadiyyat sahəsində jinayətlə məşğul olan mütəşəkkil qruplar;

Ş zadlıqdan məhrum olma yerlərində fəaliyyət göstərən mütəşəkkil qruplar;

Ş regionlararası əlaqələrdən istifadə edərək jinayət törədən mütəşəkkil qruplar;

Ş quldur yönlü mütəşəkkil qruplar;

Ş beynəlxalq əlaqələri olan mütəşəkkil qruplar.

Jinayətkar birliyin nümayəndələri qanuna zidd əməldə bilavasitə və bilvasitə iştirak etmirlər, bununla yanaşı onlar diqqəti əlverişli jinayət fəaliyyətini təmin edən şəraitin yaradılması və dəstəklənməsində jəmləşdirirlər.

Beləliklə, jinayətkar birlikləri müəyyən ərazilərdə və ya jəmiyyətin fəaliyyəti dairələrində qanuna zidd gəlirlərin mənbəyinə nəzarət edən jinayətkar qrupların çoxsəviyyəli birlikləri kimi müəyyənləşdirmək olar.

Bu gün cinayətkar birliklər jinayət və jinayət-prosessual qanunverijiliyindəki boşluqlardan, dövlət aparatında korrupsiyaya uğramış əlaqələrin mövjudluğundan, daxili təhlükəsizlik strukturunun yaradılmasından istifadə edərək öz yoldaşlarını təmizə çıxarmağa imkan verən konspirasiyanın yüksək səviyyəsi ilə səjiyyələninir. Bunun nətişəsində biz yüksək səviyyədə təşkil olunmuş jinayətkar qrupların sistemləşdirilmiş surətdə jinayət törədərək özlərinin qanuna zidd fəaliyyətinin joğrafiyasını genişləndirməsi halı ilə üzleşdik. Artan sayına və fəaliyyət miqyasına görə onlar beynəlxalq və transmilli xassə daşıyır. Buna görə də indi jinayətin hər hansı bir ölkədə planlaşdırılıb, digər ölkədə törədilməsi halları az deyil. Başqa sözlə desək, jinayətkarlıq fəaliyyəti müasir mərhələdə daha kəskin ifadə olunmuş korporativ jinayətin əlamətlərini qazanmışdır.

Ümumiyyətlə, mütəşəkkil jinayətkarlığı parlaq ifadə olunmuş təşkilat strukturu və jiddi iyerarxiyası, xüsusi sosial, mənəvi davranış və məsuliyyət normaları, sanksiya və şirnikləndirmə sistemi, jinayətkarlıq fəaliyyətinin müxtəlif sahələrinə qoyulan kifayət qədər pul vəsaiti olan, yerli mafiya nümayəndələri öz xarici həmkarları ilə sistemləşdirilmiş əlaqələr yaratmaq üçün xaricə getdikdə beynəlxalq meydana sijrayış edən təşkilat və ya birlik kimi səjiyyələndirmək olar.

Yuxarıda deyilənlər jinayətkar qruplaşmaların fəaliyyətinin geniş miqyaslı olmasını, jinayətlərin törədilməsi metodu və üsullarının kəskinliyini sübut edir.

Mütəşəkkil jinayətkarlıqla səmərəli mübarizə üçün hüquq-mühafizə orqanlarının mütəşəkkil jinayətkarlıqla mübarizə apararı xüsusiləşdirilmiş bölmələri yaradılır.

Buna əsaslanaraq yuxarıda adı çəkilmiş bölmələrə jinayətkar birliyi vaxtında aşkar və ifşa etməyə imkan verən əlavə səlahiyyətlər verilməlidir. Bu nöqtəyi-nəzərdən respublikamızda bu məsələ üzrə aparılan qanunverijilik işinin bəzi məsələlərinin üzərində dayanmaq istərdim.

Birinjisi, mütəşəkkil jinayətkarlıqla mübarizə haqqında qanun layihəsinə görə mütəşəkkil jinayətkarlıqla mübarizə aparın xüsusişdirilmiş bölmələrin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Bəziləri bunu daxili işlər orqanlarının struktur vahidi kimi qəbul etsə də, işçi qrupun fikrinə, bu jür bölmələr milli təhlükəsizlik və prokurorluq orqanları da daxil olmaqla hər bir hüquq-mühafizə orqanı nəzərinde yaradılmalıdır.

Əksər hallarda mütəşəkkil qruplar və birliklərin törətdiyi jinayətlər jinayət axtarışı şöbəsi və ya digər bölmələrin işçiləri tərəfindən açılır. Burada belə bir sual meydana çıxır: ayrı-ayrı struktur bölmələrin qarşılıqlı fəaliyyətini məqsədəuyğun surətdə neşə qurmaq olar? Təsəvvür edilir ki, özündə mütəşəkkil jinayətkar strukturunu və davam edən jinayət fəaliyyəti göstərən davamlı birləşmənin mövjudluğunu əks etdirən materiallar təşkil olunmuş jinayətkarlıqla mübarizə aparın xüsusişdirilmiş bölmələrə ötürülməlidir. Bu materialdan həm də jinayətkar fəaliyyətin məqsəd və məzmununun özündə kriminal gəlirin təminatını, rəsmi strukturlardan istifadəni, dövlət orqanlarının fəaliyyət sabitliyinin pozulması və deformasiyasını birləşdirdiyi də bilinməlidir.

Əlbəttə ki, hüquq-mühafizə orqanlarının digər struktur bölmələrinin əməkdaşları üçün müvəffəqiyyətlə apardıqları və çox əmək sərf etdikləri işin materiallarından ayrılmaq çətinidir. Onlar bu materialların nə üçün ötürülməsini dərk etməlidir və bu ötürülmənin zəruriliyi qanunla rəqləmentləşdirilməlidir. Buna baxmayaraq, bəzən belə bir fikir söylənir ki, mütəşəkkil jinayətkarlıqla mübarizə aparın xüsusişdirilmiş bölmələr iqtisadi jinayətkarlıqla mübarizə bölmələrinin işindən bəhrələnilir.

Mütəşəkkil jinayətkarlıqla mübarizə aparın xüsusişdirilmiş bölmələrə əlavə səlahiyyətlər verilərsə və belə materiallar üzrə xüsusi jinayət-prosessual və operativ-axtarış iş rejimi nəzərdə tutularsa, yuxarıda qeyd edilənlər mümkün ola bilər. Məsələnin yalnız bu cür qoyuluşu şəraitində, məsələ, jinayət axtarışı şöbəsinin işçisi belə işlərin açılması üçün onun kifayət qədər səlahiyyətinin olmamasını dərk edə və materialların rəsmi surətdə ötürülməsində maraqlı ola bilər. Eyni zamanda materialların ötürülməsi vəzifəsinin pozulması müvafiq surətdə cəzalandırılmalıdır.

Mütəşəkkil jinayətkarlıqla mübarizənin jinayət-hüquqi tədbirlərinə toxunmadan Azərbaycan Respublikasının qanun layihəsinin maliyyə və iqtisadi fəaliyyətin yoxlanmasını əks etdirən bəzi məqamlarının üzərində dayanmaq istərdim.

Belə ki, məsələ, layihəyə görə, şəxsin təşkil olunmuş jinayətkar birləşməyə aid olması haqqında məlumat olduqda təşkil olunmuş jinayətkarlıqla mübarizə bölməsi prokurorun razılığı ilə həmin şəxsin maliyyə-iqtisadi fəaliyyətinin ilkin yoxlanışını apara bilər.

Diqqəti belə bir maddə də cəlb edir ki, mülkiyyət formasından asılı olmayaraq orqan və təşkilatların rəhbərləri, vəzifəli şəxsləri, digər işçiləri , eləcə də fiziki şəxslər mənşəyinin qeyri-qanuniliyi haqqında məlumatı olan və ya mənşəyinin qeyri-qanuniliyi fərz edilən əmlak və pul vəsaitini mühafizə üçün qəbul etdikləri və sərmayəyə çevirməyə kömək etdikləri halda, fiziki və hüquqi şəxslərin jinayətkar gəlirlərin leqallaşdırılması üçün məsuliyyət daşıyırlar.

Və ya bu qanun layihəsinin digər normasını götürək. Bu normaya görə jinayətkar gəlirlərin leqallaşdırılması və artırılmasında günahlandırılan fiziki və hüquqi şəxslərin hesabları və əməliyyatları üzrə əmanətləri haqqında, eləcə də iqtisadi fəaliyyəti haqqında məlumat Azərbaycan Respublikasının mövjud qanunvericiliyi tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada alına bilər.

Bu tələb “Banklar və bank fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda dəyişikliklərin edilməsinə səbəb oldu. Həmin qanunun 35-ji maddəsi yalnız qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmü əsasında hesablar və əmanətlər haqqında məlumatın əldə edilməsini nəzərdə tuturdu. Qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmü isə birincisi, qaldırılmış jinayət işinin olmasını, ikincisi isə bu iş üzrə məhkəmə istintaqının başa çatmasını nəzərdə tutur. Belə halda şəxsin, fəaliyyətinin əsas istiqaməti “çirkli” pulların yuyulması olan jinayətkar birləşməyə aid olması haqqında iş üzrə istintaqın axıra çatdırılması mümkün olmazdı.